

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СУДНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті викладено бачення механізму управління інноваційною діяльністю та наслідки впливу на систему управління інноваційною діяльністю суднобудівних підприємств інституціональних, корпоративних та транскорпоративних чинників.

The article presents vision of innovation management mechanism and effects of institutional, corporate and transcorporate factors on the innovation management system of shipyards.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Немає сумніву у тому, що інноваційна діяльність (нарівно як і маркетингова, виробнича) є невід'ємною частиною будь-якого бізнесу. У цьому контексті не буде помилкою кваліфікувати її як універсальну та загальну. Водночас, маємо визнати, що специфіка кожного виду матеріального виробництва не залишається осторонь, накладає відбиток і на цей тип утворювальної роботи. Ось чому виникло природне бажання з'ясувати, у який спосіб вона відбувається у суднобудуванні. Потреба тим нагальніша, що після виокремлення України з колишнього СРСР, трансформаційних перетворень, розпочатих в економіці країни, увага вітчизняних науковців дещо відволіклася від «непопулярних», як здавалося, тем. Авторами статті було вивчено, зокрема, базу даних Національної бібліотеки імені Вернадського: провідна колись галузь держави – поза турботою вчених. Її інноваційна сфера – тільки посилює це прикре враження. Автори статті не докоряють, а лише констатують наявність прогалин, прагнучи надолужити втрачене.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. У чисельних публікаціях (А. Воронкова, В. Гончарова, П. Єгорова, А. Козаченко та багатьох інших) знаходимо велику кількість різноманітних пропозицій з цього приводу. Якщо абстрагуватись від несуттєвих деталей та професійних нашарувань, стає очевидним: механізм – це система, устрій, які визначають порядок того чи іншого виду діяльності [1, с.283] (або, інакше кажучи, – роботи). Звідси отримуємо висновок: механізм управління потрібно розглядати через призму системного підходу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Суднобудівні підприємства, які зорієнтовані власниками та менеджментом на постійне підвищення продуктивності та конкурентноздатності, «приречені» знаходити своє місце у лавах форейторів науково-технічного прогресу. Тим більше, що відповідні прагнення та, головне, реальні здобутки відіграють роль своєрідних каталізаторів для інших галузей економіки, оскільки інноваційні процеси у виробництві суден вимагатимуть використання нових конструкцій, технологій, машин та устаткування, матеріалів, прогресивної організації праці. Та й ресурсомістким і енергоємним процесам саме час поступитися високотехнологічним – справи з вуглеводневим паливом, зокрема, лише погіршуються. На погляд авторів статті, надії на допомогу, ззовні, – марні. Плекаючи їх, галузь втрачає рештки далеко не безкінечного потенціалу, а разом із ним і насправді краще майбутнє. Розбудова вітчизняної економіки та піднесення суднобудування, разом із поновленням статусу України як морської держави, так і залишається нездійсненими сподіваннями без створення відповідного механізму управління.

Постановка завдання. З наведених причин авторами була поставлена мета статті – з'ясувати сутність системи управління інноваційної діяльності суднобудівних підприємств, яка би забезпечила її керуваність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спочатку необхідно з'ясувати, що таке система. Завдання не виглядає тривіальним, як може здатися з першого погляду: інтерпретації з цього приводу – майже нескінченні, а підтвердження знаходимо у найпоширеніших словниках та енциклопедіях. Попарно порівнюючи кожен з них, обираємо ту, яка є найбільш адекватною: «спосіб побудови, організація (етимологічно, означає: підготовка та налагоджування)» [2, с.529]. Відтак, отримуємо власну дефініцію: механізм управління інноваційною діяльністю – це ніщо інше, як спосіб її побудови, підготовка та налагоджування роботи суднобудівних підприємства із створення та імплементації нововведень. Цей висновок виглядає насправді фундаментальним, оскільки відкриває шлях до моделювання та з'ясування за допомогою цього методу наукового пізнання, які саме інструменти здатні покласти край хаотичним, невпорядкованим діям менеджменту галузевих корпорацій заради високої мети: переведення у керований стан одного з ключових об'єктів, який опинився у їх оперативному розпорядженні.

Систему (механізм) управління інноваційною діяльністю, як підтверджує уважне вивчення вітчизняної та закордонної практики, розглядатимемо у трьох аспектах (рис. 1.). Розпочнемо з державних впливів, оскільки вони утворюють інституціональне середовище або «правила гри», рамки функціонування економічних агентів будь-якого бізнесу та його окремих складових протягом того чи іншого періоду часу [3, с.11], а також інструменти спостереження за їхнім дотриманням. Ці правила вимагають, забороняють чи дозволяють окремі дії для більш ніж однієї людини [4, с.70]. Після неокласичних, ліберального толкування експериментів, які відбувалися в Україні на перетині ХХ–ХХІ сторіч, навряд чи знайдеться хтось, хто наведе обґрунтовані аргументи на користь антиінституціоналізму.

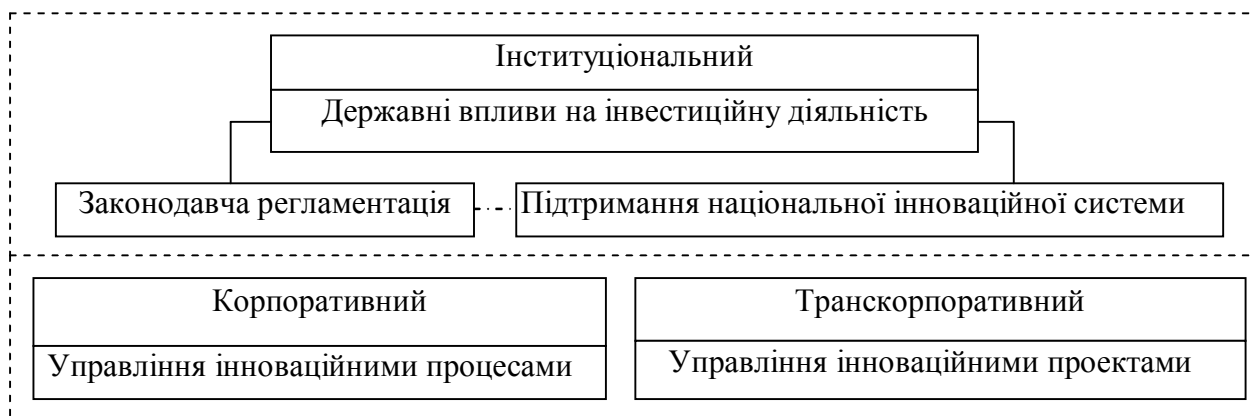

Рис. 1. Рівні системи управління інноваційною діяльністю

Головним документом, який формулює засади державної політики у відповідній сфері, є Закон України «Про інноваційну діяльність» [5, с.882–892]. Його авторами, зокрема, окреслено стратегії, рухаючись якими органи державного управління регулюють активність суб'єктів інноваційного процесу: підтримка функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури; визначення і допомога пріоритетним напрямкам інноваційної діяльності; формування і реалізація державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм; створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для стимулювання інноваційної діяльності, захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності; фінансова підтримка виконання інноваційних проектів; заохочення комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, які здатні надати кошти на виконання інноваційних проектів; встановлення пільгового оподаткування активістів інноваційної діяльності. Державний вплив на неї відбувається і через національну інноваційну систему, яку утворюють суб'єкти та інститути, що підтримують відповідні прагнення підприємств.

У випадку, коли державні органи по-справжньому турбуються про піднесення своїх країн, їх прагнення позбавлені формалізму та корупції, створюється сприятливий інноваційний клімат з наслідками, очікуваними суспільством. Саме так відбувається у США, Японії, Європейському Союзі [6, с.9–14], а останнім часом і в Китаї, Індії. Україна не може похвалитися аналогічними досягненнями, з чого робимо висновок: підприємства мають спиратися на власні сили або інтегрувати їх у бізнес-альянси у боротьбі зі своїми найближчими конкурентами на внутрішніх, а тим більше на міжнародних ринках.

Сутність корпоративного аспекту полягає у налагоджуванні та підтриманні на належному рівні управління інноваційними процесами, зміст якого уточнюється відповідними функціями. І хоча їхній склад усе ще залишається предметом наукових суперечок [7, с.88–92; 8, с.34–37], ознак нормативної набула думка про віднесення до них планування, організації та координації, контролю і аналізу, мотивації. У певний спосіб вони пов'язані одна з одною і спричиняють взаємний вплив. Очевидно, що «першим серед рівних» на абсолютно законних підставах є планування – окреслення (кількісне та якісне) перспектив бізнесу, які виглядають бажаними для досягнення.

Планування інноваційної діяльності на суднобудівних підприємствах здійснюється у сьогоденних реаліях за примітивною формулою: виявлення «вузьких місць» – розробка невідкладних заходів – їхня селекція в залежності від наявних (рідше – очікуваних) фінансових коштів. За проведеними спостереженнями, відсутні навіть формалізовані документи, які б хоч приблизно нагадували «Плани впровадження інновацій». Показники, які використовуються, обмежені мізерним переліком, який передбачено державною статистичною звітністю. Зафіксовані лише окремі випадки комплексного аналізу організаційного, технічного рівня підприємства, умов праці, кадрового і науково-технічного потенціалу. Тому, на виході отримуємо сукупність нескоординованих дій щодо впровадження нововведень у окремих цехах, ділянках заводів. Чи варто за таких обставин сподіватися на посилення їхніх конкурентних позицій? Питання риторичне, оскільки відбувається вульгарне «залатування дірок», яке не спроможне, за визначенням, системно та комплексно вирішити проблеми підвищення якості продукції, зменшення операційних витрат, покращення умов трудового життя найманих працівників, збереження довкілля.

Автори статті вважають: аби позбутися наведених вад, потрібно кардинально змінити методичне підґрунтя, на якому відбувається планування інноваційної діяльності. Пропозиції щодо його принципів наведено на рис. 2.

Спираючись на ці «основи», усвідомлюючи зрушення у цілепокладанні та стратегічному баченні розвитку суднобудівних підприємств, автори пропонують сукупність завдань, які має вирішувати менеджмент – послідовно, з урахуванням пріоритетності та економічної доцільності освоєння нововведень. Їхньою відмінною рисою є створення інноваційної бази для сталого економічного зростання та забезпечення тривких позицій у протистоянні з конкурентами. Номенклатура наведених завдань логічно визначає структуру плану, який складається з трьох розділів (табл. 1).

Таблиця 1

Структура плану інноваційної діяльності на суднобудівному підприємстві

Розділи	Показники
Зміцнення матеріально-технічної бази	Технічний рівень заводу (цеху, дільниці); організаційно-технічний рівень виробництва
Підвищення конкурентоспроможності і продукції	Створення та освоєння нових, конкурентоспроможних видів суднобудівної продукції, матеріалів, технологій, систем тощо
	Модернізація судового обладнання, оснащення, інструменту
	Підвищення якості продукції
	Посилення конкурентоспроможності продукції
Фінансовий план	Ефективність інновацій та термін окупності інвестицій

Рис. 2. Ключові компоненти методичного підґрунтя планування інноваційної діяльності [за 9, с.27–33, 10, с.45–51]

Магістральний напрям, за яким змінюються акценти щодо призначення основних показників, які відображають її зміст, на погляд авторів статті, очевидний. Обсяги серійного (не кажучи вже про масове) виробництва продукції для ринку з ознаками стабільності поступаються місцем задачі проникнути у нові галузі (дотримання стратегії диверсифікації), опанувати нові сегменти шляхом витіснення з них конкурентів, максимізації обсягів продажів та, поточного прибутку. Ось чому невід'ємною частиною планової роботи стає аналіз рівня витрат на виробництво та маркетинг продукції, причин їх перевищення у порівнянні з нормативами з метою виявлення шляхів заощадження й посилення у такий спосіб цінової конкурентоспроможності продукції. Водночас на безперервну увагу заслуговують результати наукових досліджень вчених, відділів нової техніки підприємства; раціоналізаторські пропозиції, винаходи на предмет їх технологічності та користі.

Головним призначенням організації як функції управління є інтеграція співробітників, залучених до інноваційних процесів за допомогою чинних внутрішніх нормативних актів підприємства, визначених ними правил та процедур. Вона має підтримувати внутрішню впорядкованість системи, узгоджуючи взаємодію її окремих частин. Йдеться, зокрема, про: розбудову відповідних організаційних структур; налагоджування зв'язків між підрозділами з управління та безпосередніми створювачами інноваційного продукту; забезпечення їх усіма необхідними ресурсами для виконання затверджених планів. Саме завдяки ретельній організації інноваційні процеси набувають таких властивостей як безперервність, пропорційність, ритмічність, заощадливість, адаптивність. Закріплення їх на належному рівні нівелює вплив навіть такого агресивно-несприятливого чинника як високий рівень витрат на створення та впровадження нововведень та ризику його відторгнення ринком.

Місію узгодження відносин суб'єкта та об'єкта управління виконує наступна функція – координація. Її значення підвищується з огляду на характер інноваційних перетворень, багатоваріантність підходів та різноманіття рішень, що приймаються, непередбачуваність наслідків, які їх супроводжують. Критерієм вишуканої координації у цьому контексті не можуть бути виключно найбільші дохід та прибуток (хоча, автори не заперечують їхнє значення як вищих підприємницьких поривань). Їй більше «пасують» висока якість та помірковані (з огляду на купівельну спроможність замовників та альтернативну ринкову пропозицію) витрати.

Складовою частиною процесу управління є мотивація – засіб свідомого впливу на персонал з метою концентрації його зусиль на досягненні цілей, визначених планом інноваційної діяльності. Мотивація, яка спонукає індивіда до конструктивних дій, виникає як наслідок складної комбінації різноманітних потреб. Менеджер має ідентифікувати справжні мотиви людей, які йому підпорядковані, визначити відповідну форму мотивації, здійснити перевірку ефективності та аналізувати наслідки її впровадження.

Нарешті, контроль інноваційної діяльності – це спостереження за відхиленнями реальних її результатів від запланованих з визначенням причин, які ці відхилення обумовлюють. Йдеться про особливу форму зворотного зв'язку, що уможливорює досягнення цілей, окреслених ще впродовж розробки планів або їхнього корегування відповідно до перебігу подій у реальному часі. Надзвичайна динаміка сучасного економічного життя має наслідком появу нових принципів, на яких бізнес розбудовує свою активність. Зокрема, синергізму з продуктивною інтеграцією корпоративних та позакорпоративних структур. За його допомогою усувається діалектичне протиріччя між двоїстістю інноваційної діяльності. З одного боку, вона – послідовна плетениця стадій: від виникнення ідеї до її комерціалізації. З іншого, зовсім не обов'язково аби усі ці етапи виконувались автономно кожним господарюючим суб'єктом. Вимогою часу стають транскорпоративні відносини, з характерною спеціалізацією організацій, здатних до саморозвитку, та їхньою інкорпорованістю у систему міжфірмової взаємодії. Звичайно, хотілося б говорити у цьому контексті про інтелектуальні самокеровані асоціації, інтерес до яких з'явився у розвинутих країнах на рубежі минулого та поточного сторіч, але в Україні (у суднобудування, якнайменш) вони не на часі. Альтернативою їм виглядають запропоновані чинним законодавством форми корпоративної інтеграції, такі як асоціація,

корпорація, консорціум, концерн. Вибір не багатий, особливо, якщо він відбувається з огляду на критерії відкритості та самостійності складових господарської системи.

Відповідність ним – про що свідчить досвід успішніших (IBM, Xerox, Siemens, Bosch тощо) – стає запорукою оперативної маневреності, запровадження різноманітних форм та методів творчої роботи. Вони, у свою чергу, призводять до того, що на головні інструменти захисту набутих ринкових позицій та їхнього посилення перетворюються науково-технічний досвід, «моральні переваги» його технологій, патентне домінування, фаховість персоналу, частина якого сконцентрована на власній дослідницькій базі.

Висновки і перспективи подальших розробок. Узагальнюючи викладені вище міркування, констатуємо наступні висновки. По-перше, ефективне управління інноваційною діяльністю означає прийняття рішень, своєчасних та відповідних поточній ринковій ситуації. Проте технічна складність, проектна новизна, наукоємність суднобудівної продукції з одночасним браком статистичних даних для проведення техніко-економічних розрахунків, призводить до порівняно підвищеної невизначеності під час оцінювання комерційного, науково-технічного, екологічного та соціального ризиків. Протистояння їм самотужки – марна справа, оскільки кардинальні перетворення, яких потребує галузь у цілому, не обмежується внесення змін у ту чи іншу виробничу операцію (дарма, що технологічно важливу та ресурсозберігаючу). Менеджмент повинен готуватися до впровадження цілої низки нововведень із залученням у доцільних та взаємовигідних формах, науково-технічного потенціалу суміжників. По-друге, наголошення на визначальній ролі інноваційних підрозділів в організаційній структурі управління підприємствами морегосподарського комплексу і суднобудування, зокрема, не означає нехтування важливою місією інших. Інша справа, що їхня діяльність має бути узгоджена, синхронізована у часі та збалансована у просторі, аби синергічно посилити ефект спільних дій. По-третє, концентрація науково-технічних досягнень у суднобудівній продукції значною мірою впливає на практику управління інноваційною діяльністю. З цієї причини постає самостійне наукове завдання щодо оцінки взаємозалежності між реалізацією функцій управління та їхніми впливами на інноваційну активність підприємств. Впевнені, що його вирішення відкриють перспективи для роздумів з приводу підвищення ефективності механізму інноваційного менеджменту.

Список використаної літератури

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М.: Рус. яз., 1988. – 750 с..
2. Словник іншомовних слів / Уклад.: С. И. Морозова, Л. М. Шкарапуца. – К.: Наукова думка, 2000. – 662 с.
3. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. / Д. Норт – К.: Основи, 2000. – 198 с.
4. Шаститко А. Условия и результаты формирования институтов / А. Шаститко. – Вопросы экономики, 1997. – № 3. – С. 67–81.
5. Про інноваційну діяльність. Закон України від 04.07.2002 № 40–IV // Відомості Верховної Ради України, 2002, № 36. – С. 882–892.
6. Парсяк В. Н. Інноваційний розвиток під різними кутами зору / В. Н. Парсяк // Економіст, 2011, № 2, С. 8–14.
7. Вильский Г. В. Управление морским портом / Г. Б. Вильский, И. Н. Гончаров, Ю. Ю. Крук, Е. Д. Крушкин. – Одесса: Феникс, 2010. – 482 с.
8. Парсяк В. Н. Трансформація діяльності операторів ринку освітніх послуг на засадах корпоративного менеджменту. / В. Н. Парсяк, І. М. Драгомирова. – Миколаїв: Торубари, 2010. – 168 с.
9. Барютин Л. С. Организация и планирование нововведений в промышленности / Л. С. Барютин. – Л.: ЛИЭИ, 1984. – 84 с.
10. Гринчель Т. П. Планирование «Жизненного цикла» промышленной продукции: на примере машиностроения / Т. П. Гринчель. – Л.: ЛГУ, 1980. – 140 с.

Статті надійшла до редакції 11.02.2014.